

ПЕРСПЕКТИВИ І ПРІОРИТЕТИ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄС

PROSPECTS AND PRIORITIES OF UKRAINE-EU TRADE-ECONOMIC COOPERATION

Стаття присвячена розробленню перспективного бачення та визначенню пріоритетних напрямів загального та секторального характеру в процесі торговельно-економічної співпраці України з країнами ЄС. Авторами досліджуються теоретичні основи, передумови та принципи торговельно-економічного співробітництва країн ЄС, форми міжурядового співробітництва, еволюція основних принципів торговельного співробітництва ЄС. Систематизовано проблеми розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС, у тому числі слабкість державних та наднаціональних інституцій, асиметрія розвитку та поступок у торгівлі, посилення настроїв євроскептицизму, ризики дезинтеграції, загострення внутрішніх конфліктів на тлі міграційної кризи багатовимірні проблеми безпеки. Розраховано індекс компліментарності торгівлі між Україною та ЄС, який підтверджує наявність об'єктивних чинників для продовження наявних тенденцій в розвитку експортно-імпортних відносин України з ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, інтеграція, міжнародне торговельне співробітництво, індекс компліментарності торгівлі, торговельно-економічне співробітництво, Угода про асоціацію.

Робота посвячена розробці перспективного видіння і визначенню пріоритетних напрямів загального і секторального характеру в процесі торговельно-економічного співробітництва України со странами ЕС. Авторами исследуются теоретические основы, предпосылки и принципы торгового сотрудничества стран ЕС, формы межправительственного сотрудничества, эволюция основных принципов торгового сотрудничества ЕС. Систематизированы проблемы развития торгового сотрудничества между Украиной и ЕС, в том числе слабость государственных и наднациональных институтов, асимметрия развития, диспропорция предпочтений и уступок в торговле, усиление настроений евроскептицизма, риски дезинтеграции, обострение внутренних конфликтов на фоне миграционного кризиса и проблем безопасности. Рассчитан индекс комплиментарности торговли между Украиной и ЕС, который подтверждает наличие объективных факторов для продолжения существующих тенденций в развитии экспортно-импортных отношений Украины с ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, интеграция, международное торговое сотрудничество, индекс комплиментарности торговли, торговельно-економічне співробітництво, Соглашение об ассоциации.

УДК 339.976.2

<https://doi.org/10.32843/infrastruct37-15>

Солодковська Г.В.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Онопрієнко В.В.

магістр з міжнародної економіки, учасниця програми Master of Business Administration Webster Vienna Private University

The work is devoted to the development of perspective vision and determination of priority directions of general and sectoral character in the process of trade and economic cooperation of Ukraine with EU countries in the framework of our course on European integration. The authors investigate the theoretical foundations, prerequisites and principles for EU trade and economic cooperation, forms of intergovernmental cooperation, and the evolution of the basic principles of EU trade cooperation. Models of EU co-operation with different countries have been identified based on the identification of issues that form the main co-operation agreement, with a focus on the evolution of the agenda of negotiations that precedes the signing of such agreements, with a consequence of going beyond trade issues and focusing on key elements of sustainable development. The current analysis of Ukraine's fulfillment of obligations related to the implementation of the Association Agreement in the field of trade cooperation is carried out. The problems of development of trade and economic cooperation between Ukraine and the EU have been systematized, including weakness of state and supranational institutions, asymmetry of development, disproportion of preferences and concessions in trade, strengthening of the mood of Euroscepticism, risks of disintegration, aggravation of internal conflicts of conflict. Based on the results of the work, the EU-Ukraine trade complementarity index was calculated, which made it possible to predict the existence of objective factors to continue existing trends in the development of Ukraine's export-import relations with the EU. Among the priority areas for the development of trade cooperation with the EU, the main focus should be on internal measures to increase the competitiveness of Ukrainian goods and services in the EU market in accordance with the provisions of the Export Strategy of Ukraine: Trade Facilitation (TFA), in accordance with the WTO Agreement Implementation Plan; systematic financial support for exports (Export Credit Agency (ESA)); overcoming technical non-tariff barriers, etc.

Key words: European Union, integration, international trade cooperation, trade complementarity index, trade and economic cooperation, institutional and integration forms, Association Agreement, commodity structure of export-import.

Постановка проблеми. Як справедливо зазначається багатьма експертами-економістами, в найближчі 5–10 років, нашій країні потенційно важко досягти рівня відповідності критеріям, які висуваються для країн – кандидатів на членство в Європейському Союзі. Європейські стандарти змушують Україну йти складним і довгим шляхом прийняття та втілення реформ. Тому актуальність цього дослідження визначається важливістю вибору механізму реалізації економічних євроінтеграційних процесів, який має відповідати методології і політичній психології найвпливовішого в світі інтеграційного угруповання – Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародні інтеграційні економічні процеси та їхня специфіка досліджувались у працях таких відомих іноземних економістів, як: Б. Баласс, Г. Мюрдаль, Дж. Вайнер, Р. Купер, Ф. Перру та ін. Серед наукових робіт вітчизняних учених у центрі дослідження яких були глобалізаційні процеси світової економіки, найбільш визначними є праці О. Білоруса, А. Кредісова, Д. Лук'яненко, Т. Циганкової, В. Чужикова, О. Шниркова та ін. Механізми, специфіка структурної побудови та еволюційний розвиток євроінтеграційних процесів викликали неабиякий науковий інтерес та низку вагомих нау-

кових досліджень у таких вітчизняних фахівців, як: І. Бураковський, І. Грицяк, А. Задоя, В. Копійка, О. Усенко, О. Шумило та ін. Однак слід зауважити, що деякі питання все ще залишаються поза увагою наукових дискусій та потребують подальшого, більш глибокого аналізу та вивчення. До таких проблемних питань можна віднести особливості формування пріоритетів євроінтеграційної політики в торговельно-економічній сфері, окреслення перспектив розвитку євроінтеграційних форм взаємодії країн, вивчення груп інтересів та можливих наслідків їхнього впливу на інтеграційні процеси за участі ЄС, удосконалення базових принципів та розроблення стратегічних заходів щодо фактичної реалізації євроінтеграційного курсу України в торговельно-економічній сфері.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення пріоритетів і перспективних напрямів розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС в контексті євроінтеграційних процесів та сучасних тенденцій зовнішньоторговельних відносин між країнами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивний процес інтеграції національних економік ґрунтується на ринкових механізмах, вимагає свідомих, узгоджених і цілеспрямованих дій держав, регулюється міжнародними угодами, міждержавними та наддержавними інституціями.

Головним стимулом для країн інтегруватися до спільнот торговельно-економічного співробітництва (вступати і приєднуватися до союзів) є можливість збільшити позитивний ефект переваг від такої інтеграції. Але слід враховувати і негативні моменти такого приєднання: відтік трудових ресурсів та факторів виробництва на користь більш розвинених країн; підвищення цін як результат змови між ТНК країн-членів; збільшення масштабів виробництва (ефект збитків) під впливом концентрації та монополізації; посилення безробіття як наслідок банкрутства неефективних підприємств та міграції робочої сили в країни з більш високими доходами тощо.

Серед переваг від економічної інтеграції виділяють: збільшення розмірів ринку для країн із малою ємністю національного ринку, оптимізація розмірів підприємств, збільшення конкуренції між країнами, забезпечення кращих торговельних умов, розширення торговельних меж з удосконаленням інфраструктури; поширення нових технологій, підвищення продуктивності праці, зростання споживчого попиту за рахунок зниження цін товарів; краща інвестиційна привабливість більш місткого ринку для іноземних партнерів та інвесторів тощо.

Основними напрямками розвитку торговельних інтеграційних процесів є: поступове, поетапне усунення митних та фінансових бар'єрів; забезпечення країнами, які увійшли до інтеграційного

угруповання «прозорості» кордонів; створення належних умов для вільного переміщення товарів, послуг, робочої сили, капіталу.

Нині із зростанням інтеграційних процесів у всьому світі все більш актуальним стає питання співпраці національних економік із великими інтеграційними об'єднаннями для підвищення конкурентоспроможності.

Характеризуючи позиції Європейського Союзу у світі, слід відмітити той факт, що чисельність населення Союзу становить майже 512 мільйона людей, збільшившись порівняно з 2016 роком на 1,5 млн. за рахунок мігрантів, що становить 7% світової чисельності населення, тоді як на ЄС припадає 25,8% світового внутрішнього валового продукту [1]. Більше 20% світового експорту та імпорту припадає саме на торгівлю ЄС із рештою країн світу (без урахування торгівлі всередині ЄС) [2]. Це дає змогу характеризувати Європейський Союз як одного із найбільших торговельних учасників у світі.

Аналіз інституційно-інтеграційних форм міждержавного співробітництва, проведений в попередньому підрозділі, дозволяє зробити висновок про те, на сьогоднішній день можна говорити лише про одне найуспішніше інтеграційне об'єднання, яке змогло пройти всі п'ять стадій економічної інтеграції, і це – Європейський Союз.

Однак еволюція базових засад торговельно-економічної кооперації ЄС вказує на складність цього процесу. Вперше про можливість об'єднання європейських держав висловлювалися французькі вчені А. Маріні та П'єр Дюбуа. Останній доводив, що саме війни в Європі роблять її вразливою перед зовнішнім ворогом [3].

Згодом учені почали акцентувати більшу увагу на переваги не лише політичної, а й економічної інтеграції в Європі. Думки вчених щодо змісту та форм європейської інтеграції розділилися на два напрямки: максималістський та мінімалістський. Прихильники першого напрямку (А. Спінеллі) висловлювали ідею створення економічного та політичного союзу в феодальній Європі, тоді як представники другого напрямку (У. Черчилль) доводили, що в незалежні європейські держави мають утворити економічний союз з метою поглиблення торговельних відносин між собою [4].

А. Спінеллі та Ж. Моне у своїх наукових доробках стверджують, що спільна діяльність європейських держав в економічній сфері буде значно ефективнішою. Так, зокрема Ж. Моне доводив, що європейським країнам слід об'єднатися у виробництві сталі та видобутку вугілля, що дозволить унеможливити міжусобні війни та сприятиме зближенню країн між собою та створенню більш сприятливих умов для подальшого розвитку національних економік. Цю ідею офіційно підтримав міністр Франції Р. Шумен у своїй промові 9 травня 1950 р. щодо часткової економічної інтеграції,

результатом якої стало створення Європейського об'єднання вугілля та сталі у 1951 році, до якого увійшли такі країни, як Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург.

Оскільки Рада Європи, яка вважалась однією з найбільш успішних повоєнних інституцій політичного, гуманітарного та військового призначення, не задовольняла потреби європейських держав у сфері економіки, створення Європейського об'єднання вугілля і сталі можна вважати першим етапом європейської економічної інтеграції. Головними пріоритетними напрямками діяльності співтовариства були наступні: забезпечення рівномірного доступу до природних ресурсів та їх раціональне використання, підвищення рівня життя та зайнятості в країнах-членах об'єднання, стимулювання економічного розвитку.

Більш ніж півстолітня інтеграція, про що свідчить еволюційний розвиток форм торгівельно-економічної інтеграції в країнах Європи справила величезний вплив на історію Європи та менталітет європейців. Зрозумілим став той факт, що епоха цілковитого національного суверенітету минула, а соціально-економічний прогрес європейських країн та їх вплив у світі буде залежати від ефективності спільного існування та розвитку [5].

Інтеграція сприяла унеможливленню впровадження політики з позиції сили у вирішенні міжнародних суперечок та запровадженню «колективного методу» співробітництва, який є пріоритетним і базується на балансі національних і спільних інтересів, поваги до національних особливостей у межах приналежності до Союзу.

Є різні приклади співпраці країн з великими регіональними об'єднаннями без формального членства в них. Відсутність членства пояснюється наявністю особливих інтересів цих країн в тій чи іншій галузі., про що свідчить практика взаємодії Європейського союзу (ЄС) з іншими країнами. Кнобель Щ.Ю. пропонує розглядати шість основних моделей взаємодії ЄС з віддаленими економіками без членства в об'єднанні [6]:

- 1) модель співпраці ЄС з Норвегією та Ісландією в рамках Європейської економічної зони (ЄЕЗ);
- 2) модель співпраці ЄС зі Швейцарією;
- 3) модель співпраці ЄС з країнами Східної Європи і Південного Кавказу;
- 4) модель співпраці ЄС з країнами Середземномор'я;
- 5) модель співпраці ЄС з Балканськими країнами;
- 6) модель співпраці ЄС з країнами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (АКТ).

Серед основних елементів єдиного внутрішнього ринку, за якими в першу чергу була проведена гармонізація законодавств країн-учасниць ЄС, виділяється зовнішньоторговельна політика і створення митного союзу.

Єдина торгова політика ЄС спрямована на розвиток і зміцнення раніше створених торгових союзів, посилення конкурентоспроможності європейських фірм. Її основні положення регулюються ст. 110–115 Римського договору про створення ЄЕС, які визначають основні принципи зовнішньоторговельної політики ЄС, сфери поширення та загальну компетенцію Комісії Європейського Союзу та Європейської ради в сфері регулювання зовнішньоторговельної політики.

Що стосується принципів здійснення єдиної зовнішньоторговельної політики ЄС, то відповідно до ст. 110 Римського договору країни ЄЕС зобов'язалися брати участь у створенні системи гармонійних міжнародних торгових відносин і поступово усувати торговельні бар'єри в торгівлі. Різноманітність регулюючих інструментів та специфіка їх використання щодо окремих країн та угруповань сприяють формуванню та успішній реалізації єдиної торгової політики Європейського Союзу, яка протягом довгого періоду зазнавала значних реформ і є важливою перевагою ЄС й інструментом інтеграції [7].

Незважаючи на загальний спад зовнішньоторговельної діяльності Євросоюзу під час світової економічної та фінансової кризи, обсяги зовнішньої торгівлі ЄС зростають та його присутність на світових ринках залишається значною. Україна з її більш ніж 42,3 млн. постійно проживаючого населення не може не викликати особливий інтерес з боку ЄС в якості перспективного ринку збуту. На сьогодні Україна та ЄС є важливими торговельними партнерами.

Протягом 2010–2016 років спостерігається стабільна тенденція, особливо починаючи з 2014 року, до зменшення питомої ваги в українській зовнішньоторговельній діяльності країн СНД в цілому та Російської Федерації зокрема. Але доводиться визнавати, що навіть сьогодні Росія залишається найбільшим торговельним партнером України серед усіх країн світу, хоча досить близько до неї наблизилися Німеччина та Китай.

Не можна не помітити й тенденцію до збільшення питомої ваги країн Європейського Союзу в українському експорті та імпорті. У 2014 році вона вперше перевищила частку країн СНД, а за останні два роки питома вага країн СНД є майже вдвічі меншою від аналогічного показника країн ЄС. З цього часу відбулася диверсифікація українського експорту та його переорієнтація на ринки Євросоюзу. У 2016 році торговельними партнерами України були 226 країн світу. Найбільшими європейськими торговельними партнерами України є Німеччина, Польща, Італія та Угорщина (табл. 1).

Аналізуючи період з 2010 по 2016 роки, доходимо висновку, що експортні потоки до країн СНД зазнали значної трансформації – їхня частка в загальній структурі експорту впала з 38,2% в

2010 році до 21,1% в 2016 році. На країни-члени Європейського Союзу в 2016 році припадало 35,7% від загальних експортних потоків порівняно з 25,5% у 2010 році. На користь подальшої диверсифікації українського експорту свідчить той факт, що в період 2010–2016 років частка інших країн в загальній структурі експорту товарів та послуг збільшилась з 38% у 2010 році до 42,7% у 2016 році відповідно (рис. 1).

Економічна криза в Україні, різка зміна напряму зовнішньоекономічної діяльності призвели до закономірних процесів зменшення експорту за досліджуваний період 2010–2017 років. Необхідно відзначити, що піковий обсяг експорту до ЄС відбувався у 2011 році (21,5 млрд. дол. США). Починаючи з 2012 року зберігається стійка негативна тенденція щодо зменшення обсягів експорту з його різким спадом у 2015 році на 5,1 млрд. дол. США (активна фаза кризи) і припиненням спаду у 2016 році (зростання на 0,5 млрд. дол. США (+3,1%) порівняно з 2015 р.) [9].

Важливим завданням у розбудові взаємовигідних двосторонніх відносин між Україною та ЄС є виконання сторонами всіх домовленостей та зобов'язань, які вони взяли на себе під час підписання Угоди про асоціацію в повному обсязі.

Однією з домовленостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є здійснення моніторингу та оцінки стану виконання положень цього документу окремо кожною стороною чи спільно. Проте, оскільки Угода про асоціацію набула чинності в повному обсязі лише з 1 вересня 2017 року, існує нагальна необхідність поточного аналізу виконання Україною зобов'язань, пов'язаних з переходом України до більш складної форми торговельного співробітництва з ЄС у рамках ПВЗВТ, адже Угода про асоціацію передбачає поступову імplementацію 550 актів ЄС в українське законодавство до кінця 2025.

Відповідно до додатків до Угоди про асоціацію в період з 1 грудня 2016 року по 1 листопада 2017 року Україна зобов'язана була наблизити власне законодавство до законодавства ЄС у десяти сферах, що становлять сукупно 86 зобов'язань щодо імplementації нормативних актів ЄС в різних сферах (рис. 2).

Аналіз виконання Угоди про асоціацію за 10 місяців 2017 року стосовно впровадження необхідних регулятивних змін дозволяє говорити такі результати:

1. Найуспішнішою сферою, де Україна спромоглась виконувати взяті на себе зобов'язання

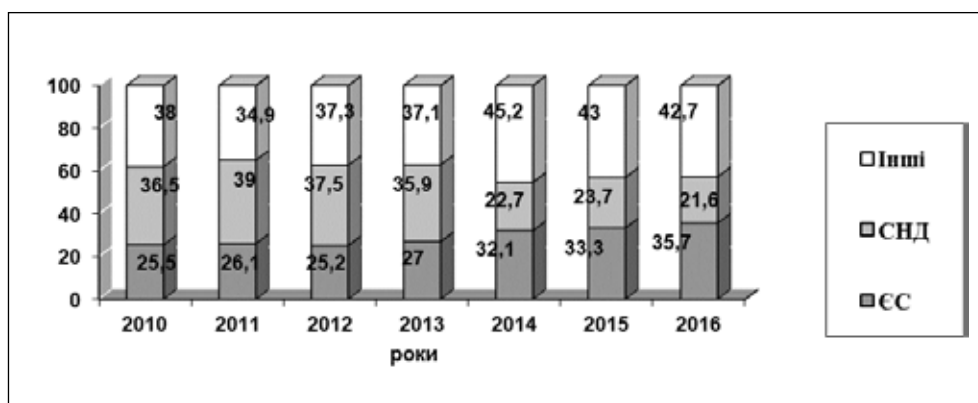

Рис. 1. Структура експорту України за певними регіонами світу, 2010–2016 роки, %

Джерело: побудовано автором на основі даних Держкомстату

Таблиця 1

Географічна структура зовнішньоторговельної діяльності України (%)

Країна або група країн	Експорт				Імпорт			
	2010	2013	2014	2016	2010	2013	2014	2016
СНД	38,2	35,9	22,7	21,1	41,7	34,8	30,4	20,7
Росія	26,1	23,8	18,2	9,88	36,6	30,2	23,3	13,11
ЄС	25,5	27,0	32,1	35,7	33,5	37,0	39,8	43,9
Італія	4,7	3,7	4,6	5,30	2,3	2,7	2,8	3,46
Німеччина	2,9	2,5	3,0	3,91	7,6	8,8	9,9	11,00
Польща	3,5	4,0	4,9	6,05	4,6	5,3	5,6	6,86
США	1,6	1,4	1,2	2,5	2,9	3,6	3,5	4,30
Китай	2,6	4,3	5,0	5,03	7,7	10,3	9,9	11,94
Туреччина	5,9	6,0	6,6	5,63	2,1	2,4	2,4	2,79

Джерело: побудовано автором на основі [8]

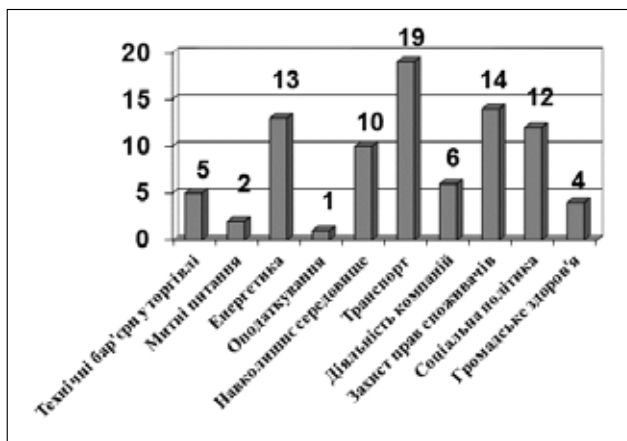

Рис. 2. Сфери імплементації зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію, кількість зобов'язань щодо імплементації нормативних актів ЄС

Джерело: побудовано на основі [10]

щодо імплементації законодавства ЄС, відповідно до Угоди про асоціацію, стала сфера технічного регулювання. У цій сфері вимоги відповідних нормативно-правових актів ЄС до одиниць виміру, акредитації та ринкового нагляду, безпечності продукції, відповідальності за дефектну продукцію та системи маркетингу продукції були повністю імplementовані до національного законодавства. Крім того, нові норми вже почали застосовуватися на практиці. Однак для того щоб покращити практику правозастосування вищезгаданого законодавства слід підвищити рівень компетентності співробітників державних органів (у тому числі у сфері судочинства) (табл. 2).

2. Серед досить успішних сфер імплементації можна віднести також технічні бар'єри у торгівлі

(в частині рамкового законодавства) та сферу енергоефективності будівель. Хоча у сфері енергоефективності будівель лише були прийняті базові закони, які мають запустити впровадження окремих секторальних політик у сфері покращення енергоефективності будівель, системи організації комерційного обліку споживання різних видів енергії, вимог до державних закупівель енергосервісних послуг, організації ринку житлово-комунальних послуг, а також рамковий закон для запуску Фонду енергоефективності, який надаватиме фінансову підтримку проектам з енергомодернізації будівель у житловому секторі.

3. Лише часткові позитивні зміни стосуються навколишнього середовища в секторі оцінки впливу на довкілля та управлінні водними ресурсами; діяльності кампаній – зміни до закону про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні.

4. Уповільнення темпів імплементації в 2017 році відбувалось в наступних сферах:

- митниці – єдиний режим транзиту та спрощення митних формальностей у торгівлі товарами;
- розвідування та розробки вуглеводнів та вимог до екодизайну – лише на стадії розробки проектів нормативно-правових актів;
- нафти і нафтопродуктів – необхідні зміни до національного законодавства про створення мінімальних запасів нафти та/або нафтопродуктів та підтримки використання екологічних видів моторного палива (біопаливо);
- оподаткування – не вдалося повністю звільнити від податку на додану вартість і мита на товари, що ввозяться особами, які подорожують з третіх країн.
- охорони праці – жодного стандарту щодо безпеки та гігієни праці не було адаптовано;

Таблиця 2

Актуальний стан імплементації завдань з усіх напрямків Угоди

Напрямок	Дедлайн імплементації завдань / Кількість завдань											
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Без дати
Технічні бар'єри у торгівлі	Розділ IV		5*	8* 2**	8* 2**	2*	2**					
Санітарні та фітосанітарні заходи		1***	1***	12* 86**	4* 38**	56**	4**					
Митні питання та сприяння торгівлі			2***		4**							
Підприємницька діяльність та торгівля послугами			1***	13**	1* 21**	2* 45**	3* 25**	14**		2**		1* 7**
Державні закупівлі		3*			1* 2**	2**		1**		1**		
Інтелектуальна власність											1* 15**	3**
Конкуренція					5**							

* – виконані;
 ** – розгляд не розпочато;
 *** – невиконані.

Джерело: побудовано на основі [12]

– транспорту – не імплементовано жодного акта ЄС із визначених в додатках до Угоди про асоціацію.

Натепер виконано 114 завдань, 201 завдання залишається невиконаним та 546 завдань залишаються не розглянутими.

Нині за Розділом IV Угоди про асоціацію виконано 51 завдання (12,6%), 5 завдань залишається невиконаними (1,2%) та 350 завдань (86,2%) залишаються не розглянутими взагалі. Найуспішнішою сферою щодо імплементатії законодавства ЄС стала сфера технічного регулювання: вимоги відповідних нормативно-правових актів ЄС до одиниць виміру, акредитації та ринкового нагляду, безпечності продукції, відповідальності за дефектну продукцію та системи маркетингу продукції. Уповільнення темпів імплементатії відбувалося в сфері митного контролю та оподаткування.

Вважаємо доцільним розрахувати індекс компліментарності торгівлі між Україною та ЄС, який дозволить спрогнозувати наявність об'єктивних чинників для продовження існуючих тенденцій в розвитку експортно-імпорتنих відносин України з ЄС.

Цей показник відображає відповідність структури експорту одного торговельного партнера у структурі імпорту іншого у двосторонній торговельній діяльності, і навпаки. Для розрахунку використовуємо формулу (1):

$$TCI_j = 100 - \sum \frac{m_{ik} - x_{ij}}{2} * 100, \quad (1)$$

де TCI_j – індекс компліментарності торгівлі; x_{ij} – частка експорту i -го товару країни j ; m_{ik} – частка товару i в загальному імпорті країни k .

Якщо індекс компліментарності дорівнює 100, то це свідчить про абсолютне співпадіння структури експорту країни j та імпорту країни k .

Для розрахунку індексу компліментарності необхідно знайти частку імпорту та експорту кожної товарної групи в загальному обсязі імпорту та експорту України та ЄС (табл. 3).

Індекс компліментарності експорту ЄС та імпорту України розраховується за аналогією (табл. 4).

Розраховані показники індексу компліментарності говорять про те, що рівень компліментарності українського експорту товарів до імпорту країн ЄС є суттєво нижчим за рівень компліментарності зворотних товаропотоків. Це означає, що

Таблиця 3

Розрахунок індексу компліментарності імпорту ЄС та експорту України

Товарна група	Частка імпорту товарів ЄС в загальній сумі імпорту	Частка експорту товарів України в загальній сумі експорту	Модуль різниці
Живі тварини; продукти тваринного походження	0,026	0,021	0,005
Продукти рослинного походження	0,031	0,223	0,192
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,006	0,109	0,103
Готові харчові продукти	0,043	0,067	0,024
Мінеральні продукти	0,094	0,075	0,019
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,119	0,043	0,076
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,052	0,011	0,041
Шкури необроблені, шкіра вичищена	0,007	0,003	0,004
Деревина і вироби з деревини	0,009	0,031	0,022
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,019	0,015	0,004
Текстильні матеріали та текстильні вироби	0,049	0,019	0,03
Взуття, головні убори, парасольки	0,012	0,005	0,007
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,011	0,008	0,003
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,026	0,001	0,025
Недорогоцінні метали та вироби з них	0,074	0,229	0,155
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	0,226	0,001	0,225
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,133	0,015	0,118
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,035	0,004	0,031
Різні промислові товари	0,027	0,015	0,012
$\sum m_{ik} - x_{ij} $		1,276	
Індекс компліментарності		36,2	

Джерело: складено автором на основі [13].

Розрахунок індексу компліментарності експорту ЄС та імпорту України

Товарна група	Частка експорту товарів ЄС в загальній сумі імпорту	Частка імпорту товарів України в загальній сумі експорту	Модуль різниці
Живі тварини; продукти тваринного походження	0,026	0,016	0,01
Продукти рослинного походження	0,024	0,033	0,009
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,005	0,006	0,001
Готові харчові продукти	0,005	0,044	0,039
Мінеральні продукти	0,046	0,216	0,17
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,140	0,143	0,003
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,055	0,073	0,018
Шкури необроблені, шкіра вичищена	0,008	0,005	0,003
Деревина і вироби з деревини	0,010	0,005	0,005
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,022	0,023	0,001
Текстильні матеріали та текстильні вироби	0,036	0,036	0,003
Взуття, головні убори, парасольки	0,009	0,007	0,002
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,013	0,015	0,002
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,018	0,002	0,016
Недорогоцінні метали та вироби з них	0,074	0,059	0,015
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	0,235	0,201	0,034
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,164	0,075	0,089
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,040	0,015	0,025
Різні промислові товари	0,026	0,016	0,01
$\Sigma mik-xij $		0,455	
Індекс компліментарності		77,25	

попит на продукцію українського виробництва в країнах ЄС також значно нижчий від споживчого попиту на продукцію з Євросоюзу серед українців. Звертає на себе особливу увагу і той факт, що динаміка індексу компліментарності експорту України імпорту Європи протягом досліджуваного періоду з 2010 року по 2016 рік була спадною до 2015 року, коли показник компліментарності зменшився з 44,1 до 35,1, лише у 2016 році намітилася тенденція до зростання відповідного показника, який був більший від показника 2016 року на 1,1. В цілому доводиться визнавати, що європейці не надто зацікавлені в вітчизняних товарах.

Зворотну динаміку продемонстрував показник компліментарності європейського експорту українському імпорту, що було засвідчено сталою тенденцією зростання з 2010 року по 2013 рік (з 60,8 до 65,7), короткотривалим періодом зменшення у 2014–2015 роках до рівня 57,9, та різким зростанням у 2016 році (77,25).

Таким чином, різниця в компліментарності експортно-імпортних товаропотоків у торгівлі між Україною та Євросоюзом залишається доволі значною. Тому можна достатньо впевнено стверджувати, що ця негативна тенденція може продо-

вжитися, різниця у попиті в Україні та ЄС і надалі впливатиме на збільшення негативного сальдо. Особливо критичною ситуація видається в контексті скасування митних бар'єрів в рамках положень ПВЗВТ, враховуючи той факт, що основна частина тарифної лібералізації в Україні ще не реалізована.

Результати дослідження чітко доводять, що слабкі позиції України в торгівлі з ЄС спричинені саме сировинною структурою українського експорту.

Узагальнюючи викладене вище, з впевненістю можна стверджувати, що невід'ємною складовою ефективною зовнішньоекономічної діяльності України в умовах імплементації Угоди про асоціацію з ЄС та жорсткої конкуренції на світових ринках стала національна Стратегія розвитку експорту України, яка має зберегти й укріпити статус України як експортоорієнтованої країни, в якій ефективно діє політика державного протекціонізму та є чітке бачення пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоторговельної діяльності країни.

Постає нагальна необхідність переорієнтування вітчизняного експорту з сировинних галузей на галузі, що виробляють високотехнологічну про-

Динаміка індексів компліментарності у двосторонній торгівлі товарами між Україною та ЄС у 2010–2016 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Індекс компліментарності українського експорту європейському імпорту	44,1	43,4	42,2	40,3	38,6	35,1	36,2
Індекс компліментарності європейського експорту українському імпорту	60,8	61,4	64,6	65,7	62,3	57,9	77,25

Джерело: складено автором на основі [13]

дукцію з високою доданою вартістю. Пріоритети мають надаватися конкретним галузям економіки, на які є найбільший попит на певних географічних територіях. Більша частина торгівлі товарами між Україною та ЄС припадає на міжгалузеву торгівлю товарами низького та середнього ступеня обробки, що викликає величезну загрозу для України як країни, яка може в перспективі перетворитися на сировинне джерело для вискорозвинутих країн світу, країн-членів ЄС, зокрема.

Негативною тенденцією в торгівлі України з Євросоюзом є асиметричність торговельних відносин, що підтвердили дані розрахунків показника індексу компліментарності українського експорту товарів до імпорту країн ЄС. Тому, оптимізація структури торговельних потоків України з ЄС, врахування географічної специфіки їх розподілу в межах ЄС має бути пріоритетними завданнями вдосконалення взаємовигідної торгівлі між Україною та країнами ЄС. Особливої уваги заслуговують країни Євросоюзу, які є стратегічними партнерами, проте сальдо торговельного балансу з ними демонструє негативну динаміку. Дослідження стратегії та динаміки розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС дає нам змогу виділити потенційні конкурентоспроможні сектори, зокрема легка промисловість, продукти харчування, машинобудування, креативні індустрії та туризм тощо.

Виходу українських компаній на ринки ЄС значно сприяла б подальша диджиталізація адміністративних послуг, що покращило б рівень прозорості та зменшило б рівень бюрократизації цих процедур. Значно недооціненою на сьогодні виступає можливість використання коопераційних переваг та інструментів сприяння розвитку зовнішньо-економічної діяльності малих та середніх підприємств (МСП).

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз еволюційного розвитку торговельної кооперації ЄС дає змогу зробити висновок про те, що Європейський Союз перебуває на стадії створення єдиної системи регулювання економічних процесів, яка є основою для повноцінного існування єдиного ринку ЄС. Різноманітність регулюючих інструментів та специфіка їх використання щодо окремих країн та угруповань сприяють формуванню та успішній реалізації єдиної торгової політики Євро-

пейського Союзу, яка протягом довгого періоду зазнавала значних реформ і є важливою перевагою ЄС й інструментом інтеграції. На новітньому етапі розвитку актуальності набуває нова форма співпраці ЄС з третіми країнами – як потенційного учасника торговельних мегаблоків.

Для визначення об'єктивних передумов для можливого подальшого продовження негативних тенденцій зростання від'ємного сальдо в торгівлі України з ЄС був розрахований індекс компліментарності торгівлі між двома сторонами, який довів, що рівень компліментарності українського експорту товарів є значно нижчим за рівень компліментарності зворотних товаропотоків, попит на вітчизняну продукцію протягом 2010–2015 років демонстрував спадну динаміку з 44,1 до 35,1 та незначним збільшенням на 1,1 у 2016 році. Питома вага сировинної продукції з низькою доданою вартістю суттєво послаблює експортні позиції України в торгівлі товарами з ЄС. У сфері послуг спостерігається аналогічна картина з чітким домінуванням традиційних послуг.

Зона вільної торгівлі стала великим стимулом в напрямку інтеграції з Європейським законодавством, надала додаткові можливості для українських експортерів. Однак, актуальним питанням залишається проблема захисту українського виробника, тоді як в ЄС успішно використовують інструменти захисту свого внутрішнього ринку. До таких інструментів належить тарифне регулювання імпорту (рівень митного обкладання імпортової готової продукції в ЄС більший за рівень ставок мита на сировину в 7,7 рази). За даними статистики українські виробники використовують експортні можливості лише 26 з 40 доступних тарифних квот.

До основних проблем, пов'язаних з імплементацією Угоди, можна віднести: асиметричний характер експорту-імпорту товарів, низька залученість вітчизняного малого і середнього бізнесу до експортних поставок, квотування постачання групи ключових товарів експорту агропромислової продукції, незахищеність вітчизняного ринку від конкурентів з країн-членів ЄС, збільшення негативного сальдо торговельного балансу особливо під час надання Євросоюзом кредитів Україні на вирівнювання платіжного балансу тощо.

Серед пріоритетних напрямів розвитку торговельного співробітництва з ЄС головний акцент

має бути на внутрішніх заходах з метою зростання конкурентоспроможності українських товарів і послуг на ринку ЄС у відповідності до положень Експортної стратегії України: спрощення процедур торгівлі (ТФА), згідно з планом імплементації Угоди СОТ; системна фінансова підтримка експорту (експортно-кредитне агентство (ЕКА)); подолання технічних нетарифних бар'єрів тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. EU population up to almost 512 million at 1 January 2017 URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8102195/3-10072017-AP-EN.pdf/a61ce1ca-1efd-41df-86a2-bb495daabdab> (дата звернення 10.11.2019).
2. Мельник Т.М., Пугачовська К.С. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. № 1. С. 20–27.
3. McCormick J. *Understanding the European Union: a Concise Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 260 p.
4. Staab A. *The European Union Explained: Institutions, Actors, Global impact*. Bloomington: Indiana University Press, 2011. 232 p.
5. Фонтейн П. Європа у 12 уроках Київ: Компанія ЛІК, 2005. 56 с
6. Політика європейської інтеграції : навч. посіб. / під ред. В.Г. Воронкової. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 512 с.
7. Treaty Establishing the European Community. Title IX, Common Commercial Policy, Article 110. 99 p.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.11.2019).
9. Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС у 2016 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.11.2019).
10. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2016 рік. URL: <http://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-pro-assotsiatsiyu-2016.pdf> (дата звернення 10.11.2019).
11. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. веб-сайт. URL <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/atm> (дата звернення 10.11.2019).
12. Положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо зони вільної торгівлі веб-сайт. URL http://kyiv-obl.gov.ua/polozhennja_ugodi_pro_asotsiatsiju_mizh_ukrajinoju_ta_jes_schodo_zoni_vilnoji_torgivli (дата звернення 11.11.2019).
13. UnctadStat URL: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx> (дата звернення 10.10.2019).

REFERENCES:

1. EU population up to almost 512 million at 1 January 2017. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8102195/3-10072017-AP-EN.pdf/a61ce1ca-1efd-41df-86a2-bb495daabdab> (accessed 10 November 2019).
2. Meljnyk T., Pughachjovsjka K. (2014) *Netaryfnyj protekcionizm u krajinakh JeS ta Ukraini* [Non-tariff protectionism in the EU and Ukraine.]. *Biznes Inform*, no. 1, pp. 20–27.
3. McCormick J. (2005) *Understanding the European Union: a Concise Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
4. Staab A. (2011) *The European Union Explained: Institutions, Actors, Global impact*. Bloomington: Indiana University Press.
5. Fontejn P. (2005) *Jevropa u 12 urokakh* [Europe in 12 lessons]. Kyiv: Kompanija LIK. (in Ukrainian)
6. Voronkova V. (2007) *Polityka jevropejskoji integraciji* [The European integration policy]. Kyiv: VD "Profesional". (in Ukrainian)
7. Treaty Establishing the European Community. Title IX, Common Commercial Policy, Article 110.
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2019) [The government statistical service]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 16 Nov. 2019). (in Ukrainian)
9. Zovnishnja torghivlja Ukrainy tovaramy z krajinamy JeS u 2016 roci. [Ukrainian foreign trade with the EU countries in 2016] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 10 November 2019).
10. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017) *Zvit pro vykonannja ughody pro asociaciju mizh Ukrajinou ta Jevropejskym Sojuzom za 2016 rik*. [Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union for 2016] Available at: <http://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/zvit-pro-assotsiatsiyu-2016.pdf> (accessed 10 November 2019).
11. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. (2017) *Zona vilnoji torghivli mizh Ukrajinou ta JeS*. [Free trade zone between Ukraine and EU] Available at: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/atm> (accessed 10 November 2019).
12. Polozhennja Ughody pro asociaciju mizh Ukrajinou ta JeS shhodo zony vilnoji torghivli. [The provisions of the EU-Ukraine Association Agreement on Free Trade Area] Available at: http://kyiv-obl.gov.ua/polozhennja_ugodi_pro_asotsiatsiju_mizh_ukrajinoju_ta_jes_schodo_zoni_vilnoji_torgivli (accessed 11 November 2019).
13. Unctadstat.unctad.org. (2019) *Beyond 20/20 WDS Table view*. Available at: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx> (accessed 10 November 2019).

Solodkovska GannaCandidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Trade
and MarketingState Higher Education Institute
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman**Onoprienko Viktoriya**Master in International Economics,
Participant in the Master of Business Administration Program
Webster Vienna Private University**PROSPECTS AND PRIORITIES OF UKRAINE-EU TRADE-ECONOMIC COOPERATION**

The purpose of the article. The purpose of this study is to identify the priorities and perspective directions for the development of trade and economic cooperation between Ukraine and the EU in the context of European integration processes and current trends in foreign trade relations between countries.

Methodology. In their research authors calculate the EU-Ukraine trade complementarity index, which will allow them to predict the existence of objective factors to continue existing trends in the development of Ukraine's export-import relations with the EU. This indicator reflects the correspondence of the export structure of one trading partner in the import structure of another in bilateral trade activity, and vice versa.

Results. An analysis of the evolutionary development of the EU's trade co-operation leads to the conclusion that the European Union is at the stage of creating a single system of regulation of economic processes, which is the basis for the full existence of the EU single market. The diversity of regulatory instruments and the specificities of their application to individual countries and groups contribute to the formation and successful implementation of a single European Union trade policy, which has undergone significant reforms over a long period and is an important advantage of the EU and the integration tool. At the latest stage of development, a new form of EU cooperation with third countries is emerging – a potential participant in trade megablocks. Models of EU co-operation with different countries have been identified based on the identification of issues that form the main co-operation agreement, with a focus on the evolution of the agenda of negotiations that precedes the signing of such agreements, with the consequence of going beyond purely trade issues and focusing on key elements of sustainable development.

To determine the objective prerequisites for a possible further continuation of negative trends in the negative trade balance of Ukraine with the EU, a complementarity index of trade between the two parties was calculated, which proved that the level of complementarity of Ukrainian export of goods is much lower than the level of complementarity of reverse commodities, for domestic products during 2010-2015 showed a downward trend from 44.1 to 35.1 and a slight increase by 1.1 in 2016. The share of low value-added raw materials significantly weakens Ukraine's export position in EU goods trade. In the services sector, there is a similar pattern with a clear dominance of traditional services. The main problems related to the implementation of the Agreement include: asymmetrical nature of export-import of goods, low involvement of domestic small and medium-sized businesses in export deliveries, quotas of supply of a group of key commodities of exports of agro-industrial products, insecurity of the domestic market producers of competitors from EU Member States, an increase in the negative balance of the trade.

The problems of development of trade and economic cooperation between Ukraine and the European Union have been systematized, including weakness of state and supranational institutions, asymmetry of development, disproportion of preferences and concessions in trade, strengthening of the mood of Euroscepticism, risks of disintegration, escalation of internal conflicts amid the migration crisis, multidimensional security problems.